

## Szolnok város gazdasági életének történetéből

(1944. november 4. – 1945. november 4.)

Szolnok felszabadulása és az 1945-ös nemzetgyűlési választások napja között pontosan egy év telt el. Nem nagy idő ez a 9 évszázados város történetében, de igen nevezetes szakasz. Az élet újrakezdésének esztendeje volt ez, amikor új társadalmi feltételek között indult meg a munka a háború okozta veszteségek pótlásáért.

Mi jellemezte a felszabadult Szolnok első évét a gazdasági életben? A visszaemlékezések egész sora, a korabeli dokumentumok és sajtótudósítások alapján egyértelmű a válasz: a rendkívüli nehézségek és a feladatokhoz felnőni tudó dolgozók erőfeszítései. A mai mértékkel mérve talán már kicsinek tűnő, de az akkori feltételek között nagy sikert jelentő eredményeket igen kemény munkával érték el a 30 év előtti hétköznapi hősök. Az egykori iratok legnagyobb része a gondokról, nehézségekről vall, amint azt következő összeállításunk is tükrözi.<sup>1</sup>

### *Szolnok a háborúban*

Szolnok a Tisza fontos átkelőhelye, az ország egyik jelentős közlekedési csomópontja a háború idején a hadi szállítások útvonalának állomása volt. Ez már hónapokkal frontvárossá válása előtt a bombázások célpontjává tette. 1944. nyarán–őszén – 1947. április 9-i jelentés szerint – Szolnokot 23 ízben érte légitámadás, köztük 11 „egészen súlyos” volt.<sup>2</sup> Egy 1945. május 29-én a város képviselőtestületének közgyűlésén elhangzott megállapítás szerint „a vidéki városok közül Szolnok szenvedte a legnagyobb mérvű bombázást”<sup>3</sup> A légitámadások elsősorban a vasútállomás és környéke ellen irányultak, de sújtották a város más részeit is.

A bombázások okozta károk azonban még korántsem jelentették a város gazdasági életét ért veszteségek egészét. A front átvonulása során a helyzet tovább súlyosbodott. A veszteségekhez nagymértékben hozzájárult, hogy „amikor a német katonai alakulatok elhagyták a várost, számos nagymérvű rombolásokat hajtottak végre”<sup>4</sup> Pl. felrobbantották a város mindkét malmát, a cukorgyári turbinákat stb.<sup>5</sup> Az 1945. őszi sajtójelentés szerint a vízműtelep megmaradása is csak a dolgozók közbelépésének volt köszönhető.<sup>6</sup> A robbantások mellett mozdítható értékek elhurcolásával is károsították a várost. Egy 1945. december 9-i kimutatás szerint pl. a cukorgyárból több mint félmillió pengős értéket vittek el.<sup>7</sup>

### *Háborús veszteségek*

A felszabadult Szolnok igen nehéz helyzetben kezdte az új életet. A Magyar Városok Országos Szövetségének 1946. november 7-i kimutatása szerint 57 város közül a háborús károsodás súlyossága szerint a 6. volt.<sup>8</sup> A veszteségekről egész sor dokumentum tanúskodik. Az ipari üzemek helyzetéről így írt a polgármester 1945. augusztus 3-án:

„... súlyosan megrongálódott a MÁV-nak összesen 67 épülete, súlyos rongálódást szenvedett a szolnoki cukorgyár gépháza, a szolnoki papírgyár műhelyépülete, a Bohn téglagyár, a Rákos vattagyár szárítóműhelyei, valamint gépi berendezése és a Hungária Rt. távvezetékei, a városi hálózatok és vezetéktartó oszlopai, valamint olajtranszformátorai megrongálódtak. Gulyás-malom felrobbantva, Neugebauer-malom felgyújtva és leégve, Nostra közraktár felgyújtva, Mezőgazdasági Közraktarak, Hungária Rum és Likörgyár, Fa- és Fémipari szakiskola bombatalálat. Sági Simon műszaki üzem bombatalálat teljesen elpusztította.”<sup>9</sup>

A korabeli sajtó is hírt adott az ipari üzemek háborús veszteségeiről. 1945. június közepén pl. a MÁV Járműjavítót ért károkról tudósított. Közleményéből kitűnik, hogy az egyes műhelyek esetében 30–50/0-os rombolást okoztak a bombázások.<sup>10</sup>

A mezőgazdaság háborús veszteségei ugyancsak nagyok voltak. A megtermelt termékek egy része a háborús események következtében már betakarításra sem kerülhetett.<sup>11</sup> A gabona cséplése is elmaradt helyenként, ami nem kis szemvesztéssel járt.<sup>12</sup> Az őszi szántás-vetési munkákban nagy volt az elmaradás. Ennek mértékét jól mutatja az 1943. és 1944. évi őszi vetésterületek összehasonlítása.

Az őszi vetésterület alakulása 1943-ban és 1944-ben (14)

Növény	1943	1944
Búza	7.045 kh.	1.174 kh.
Rozs (magnak)	25 kh.	— — —
Árpa	41 kh.	66 kh.
Őszi takarmánykeverék	40 kh.	— — —
Bíborhere	2 kh.	— — —

Az állatállomány csökkenése igen nagy. Szarvasmarháiknak és lovaiknak felénél is többet elvesztették a szolnoki gazdák a háborús események során, a sertéseknek pedig még az egytizede sem maradt.

Az állatállomány alakulása 1942-ben és 1945-ben (14)

Allatfaj	Az állatok száma	
	1942. február 28-án	1945. május 31-én
Szarvasmarha	2.735 db.	881 db.
Ló	2.032 db.	879 db.
Szamár	1 db.	12 db.
Sertés	6.254 db.	554 db.
Juh	1.536 db.	162 db.
Kecske	108 db.	200 db.

Az állatállomány csökkenése igen kedvezőtlenül hatott a mezőgazdasági termelés feltételeire, hiszen a vonóerőt korábban jórészt az igásállatok szolgáltatták. 1945. tavaszán azonban az ökrök száma alig több mint a fele (246 helyett 135), a 3 éven felüli lovaké pedig csupán negyede (1729 helyett 430) az 1942. évének.<sup>15</sup> A kiesett vonóerőt gépekkel pótolni nem lehetett, hiszen – egy 1945. márciusi pártjelentés szerint – csupán 30 traktor volt a városban, abból is csak 18 volt üzemképes, s gőzekéből is csak 2 állt rendelkezésre.<sup>16</sup> Az összetorlódott mezőgazdasági munkák elvégzésének úgy szólván a minimális feltételei sem voltak meg.

A város közlekedése és közművei sem kerülhették el a pusztulást. „A Zagyva és tiszai vasúti híd felrobbantva, a közúti Tisza-híd felrobbantva, a vasúti felüljáró bombatalálattól elpusztult, a malomszögi Zagyva-híd felrobbantva. . .” – olvashatjuk a polgármester 1945. augusztus 3-i jelentésében.<sup>17</sup> Egy másik dokumentum szerint a Tisza közúti és vasúti hídja, valamint a Zagyván átvezető vasúti híd rongálódása 100<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-os.<sup>18</sup> A polgármester 1945. június 20-án azt állapította meg, hogy a város útjainak 90<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-a „csaknem használhatatlanná vált”.<sup>12</sup> Egy 1945. december 27-i kárjelentés részletezte is az utakat ért károsodást. Eszerint megrongálódott 1300 fm. aszfaltborítású, 2600 fm. fejkőburkolatú, 200 fm. terméskőburkolatú, 150 fm. kiskő burkolatú és 140 fm. makadám út.<sup>20</sup> A bombázások során károkat szenvedett a vízvezetékálózat és a csatornák 20<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-a is.<sup>21</sup>

Tetemes veszteségek voltak a város lakó- és középületeiben is. A polgármester 1945. augusztus 3-i jelentése szerint „a város területén romba dőlt 521 db ház, megrongálódott súlyosan 468 db ház, kevésbé rongálódott 700 ház”.<sup>22</sup> Az épületkárokról olvashatjuk egy 1945 május 14-én keletkezett dokumentumban a következőket:

„. . . 6900 lakóház van a város területén és ezeknek hozzávetőleges értéke 1939. évi értékeléssel 200 000 000 P.

14<sup>0</sup>/<sub>0</sub> helyrehozhatatlan kár

60<sup>0</sup>/<sub>0</sub> ablakkár, 75<sup>0</sup>/<sub>0</sub> kőművesmunka a város épületeinél

30<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-os értékpusztulás van a bombázott épületeknél, csak lakóházakat figyelembe véve, amelynek 1939. évi árák szerint 60 000 000 P-t tesz ki értéke,

20<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-ot tesz ki az egyéb épületek értékének bombakára, melynek 1939. évi árák szerint értéke 30 000 000 P.”<sup>23</sup>

Összességében – a polgármester 1945. augusztus 29-i megállapítása szerint – a város házingatlanainak több mint 40<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-a rongálódott meg.<sup>24</sup>

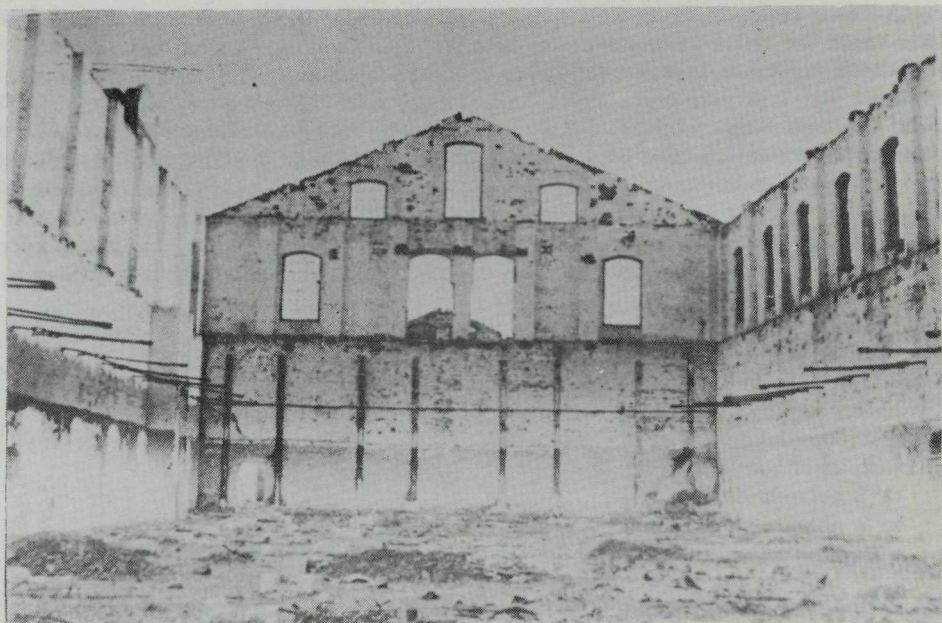
### *Lépések az élet megindítása érdekében*

A gazdasági élet minden területén található nagymérvű háborús veszteségek nehéz feladatok elé állították a város dolgozóit és vezetőit. A súlyos helyzetben is igen gyorsan hozzáfogtak a munka megszervezéséhez. Már a felszabadulás másnapján, 1944. november 5-én megalakították a kommunista, szociáldemokrata és a kisgazda párt képviselőiből a városi intézőbizottságot, amelynek irányításával kezdődött meg a munka.<sup>25</sup>

Elsőként kezdtek dolgozni az ipari üzemek munkásai. A MÁV Járműjavító, a papírgyár, vízművek dolgozói az élen jártak. Jelentős segítséget kaptak a szovjet katonáktól. A Vörös Hadsereg harcosai közreműködtek a MÁV-műhely üzembe helyezésénél.<sup>26</sup> A szovjet parancsnokság kezdeményezésére indult meg a papírgyárban a cukorgyártól kapott szénrel a villamosáram termelése, amivel a Hungária Villamossági Rt. által biztosított hálózaton keresztül legalább részben biztosíthatták az áramszolgáltatást.<sup>27</sup>

Az élet megindítását nagyon megnehezítette, hogy a felszabadulást követően a jórészt elmenekült lakosság<sup>28</sup> visszatérése szinte megoldhatatlanná tette a közellátás biztosítását. A mezőgazdasági termékek pusztulása következtében élelmiszerhiány volt. A kenyérellátás biztosítását akadályozta, hogy a malmok üzemképtelenek voltak. Ezt úgy igyekeztek áthidalni, hogy már 1944. november 15-én igénybevettek egy, a tulajdonos által elhagyott darálót, s azt 1945. szeptember 15-ig városi kezelésben tartva kenyérgabona őrlésére használták.<sup>29</sup>

Az üzemek dolgozói igen nehéz körülmények között dolgoztak, fizetést is alig kaptak. Sok tulajdonos hónapok múltán sem vette saját kezelésébe üzemét. A papírgyár és a Hungária Villamossági Rt. munkásainak fizetését a város biztosította 1945. első hónapjaiban.<sup>30</sup> Ez is igen nagy nehézségbe ütközött, hiszen – egy 1945. augusztus 23-i helyzetjelentés szerint – a város régi vezetősége elmenekülésekor a város egész



A szolnoki Cukorgyár raktárát a németek felgyújtották

pénzkészletét magával vitte,<sup>31</sup> így a felszabaduláskor a pénztár teljesen üres volt. 1945. elején részben a közmunka megváltásából, részben pótdóból gyűlt némi pénz.<sup>32</sup> Valamelyest enyhítette a helyzetet a hitelélet megindulása. A Szolnoki Magyar Bank 1945. januárjában, a Szolnoki Hitelbank Rt. és a Tiszavidéki Hitelintézet Rt. 1945. áprilisában kezdte meg működését.<sup>33</sup>

Az élet megindításáért folytatott küzdelemben a fő érdem a város dolgozóié, az üzemek munkásaié volt, amint azt az 1945. április 29-i képviselőtestületi közgyűlésen is hangsúlyozták.<sup>34</sup> A korabeli sajtó tudósításai is erről vallanak. 1945. tavaszán a szolnoki cukorgyárról azt írta a Népszava, hogy „egyedül az üzem munkásai azok, akik a termelés ügyét a szívükön viselik”.<sup>35</sup> A Tiszavidék ugyanezidőtájt arra a kérdésre, hogy „mi újság az ipartelepeken?”, – így válaszolt: „A tőke vár, a munkásság dolgozik”.<sup>36</sup>

#### *A közellátás nehézségei 1945-ben*

A szolnoki munkásság helytállásának értékét növeli, hogy rendkívül nagy közellátási nehézségek között dolgoztak. A legalapvetőbb élelmiszerekből és iparcikkekből is alig jutott.

A kenyérellátás biztosítása érdekében 1945. tavaszán-nyarán a megye községeiből történt esetenkénti beszállításokkal igyekeztek kenyérgabonát szerezni. Április közepétől júliusig számos faluból érkezett több-kevesebb búza és kukorica Szolnokra. A Kunszentmártonból, Besenyszöggről, Tószegről és más községekből beszerzett gabona nagy segítséget jelentett, hiszen április 16-i helyzet szerint a lakosságnak csak 30–40<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-a számára volt biztosítva a kenyérellátás.<sup>37</sup>

A beszállított gabonával a legnagyobb nehézségeket sikerült áthidalni, a gondok azonban nem szűntek meg. A polgármester augusztus 5-én azt állapította meg, hogy a beszállított búza örleményeit közellátási kenyér sütéséhez már felhasználták, s a városnak sem búza-, sem lisztkészlete nincs.<sup>38</sup> Augusztusban újabb szállítások voltak, de

szeptember 11-én is a búza, liszt és kukorica készlet teljes hiányát regisztrálta a polgármester.<sup>39</sup> S bár szeptember folyamán újabb szállítmányok érkeztek, s a hatósági kenyérellátásban részesülők fejadagját – 1945. szeptember 3-i főispáni utasítás alapján – 15 dkg-ban (testi munkásoknak 25 dkg-ban, nehéz testi munkásoknak 35 dkg-ban) állapították meg,<sup>40</sup> „készlet október hóra nem maradt”.<sup>41</sup> Októberben a szakszervezetek eszközltek ki kenyérgabona-juttatást a városnak.<sup>42</sup>

A kenyérellátásban nemcsak a gabona beszerzése jelentett nagy gondot, hanem annak feldolgozása is. A képviselőtestület 1945. április 29-i közgyűlésén is napirenden szerepelt a probléma. Idézzük az akkor elhangzott polgármesteri előterjesztést:<sup>43</sup>

„Szolnok lisztellátás szempontjából egy felrobbantott malomra van utalva, mely napi teljesítőképessége kb. 35 q gabona megőrlése. Ez a malom az Északkeleti Fatermelő Rt. tulajdonában van, és bérlője Gulyás és társai malombérlők. Tekintettel arra, hogy a tulajdonos elmenekült, arról semmi hírünk nincs, így kénytelenek voltunk vállalatvezetőt kinevezni, hogy részben a tulajdonos érdekeit a város meg tudja védeni, részben pedig, hogy a város lisztellátását biztosítani tudjuk. A malmot a németek robbantották fel és a Szolnoki Kommunista Párt és a Szolnoki Cukorgyár vezetőségének áldozatra kész munkája és segítsége tette lehetővé, hogy azt a két hengerezéket is a malombérlő rendelkezésére üzembe tudjuk helyezni. Ezzel azonban még a mai kis lisztadagok ellátása sem biztosítható, s így felmerül az a halaszthatatlan kérdés, hogy a malmot teljes egészében helyre kell állítani, amely napi kb. 180 q gabona őrlését teszi lehetővé.”

A város cukorellátási problémáinak enyhítésére a Nemzeti Bizottság már április 3-án a Cukorgyárnál tárolt melasz igénybevételét kezdeményezte.<sup>44</sup> A polgármester április 16-án azt állapította meg, hogy „Szolnok város lakosága hónapok óta zsírral teljesen ellátatlan.”<sup>45</sup>

Az élelmezési gondok a nyár folyamán sem szűntek meg. Az 1945. október 24-i rendes havi közgyűlésen hangzott el a javaslat, hogy állítson fel a város népkonyhát „az átvonuló és a helyi szegénysorsú családok számára, mert ingyen nem áll módjában a hadifogyókonyháról ezeket ellátni”. A város vezetősége részéről az a választ adták, hogy „már folyamatban van egy nagyobb szabású népkonyha felállítása”.<sup>46</sup>

**A kereskedelmi egységek száma 1945-ben bővült polgármesteri jelentések szerint a következőképpen:<sup>47</sup>**

Időpont	fűszer és élelmiszer üzlet	textil üzlet	egyéb üzlet
1945 április 25	76	8	28
1945 július 15	85	11	24
1975 augusztus 15	88	18	40
1945 szeptember 15	90	22	47
1945 október 15	90	25	52

Az üzlethálózat bővülése ellenére szűkös az áruellátás. A polgármester április 16-án azt állapította meg, hogy „a kereskedők sem a gyáraktól, sem a nagykereskedőktől, de a termelőktől sem tudnak árut az érvényben levő (maximális) áron beszerezni, ennél fogva valamennyi üzlethelyiség üres, illetve áru nélkül van.”<sup>48</sup> Ősz elején az élelmiszerpiac gyenge felhozataláról és azok árainak „hatalmas emelkedéséről” tudósított a sajtó.<sup>49</sup> A felszabadulást követő első évet a közellátás területén mindvégig a nehézségek jellemezték.

*Az ipari termelés helyzete*

Az ipari üzemekben 1945-ben kettős feladatot kellett végrehajtaniuk a dolgozóknak. Egyrészt a háborús károk helyreállításán kellett dolgozniuk, másrészt a termelést mihamarabb megindítani.

Az üzemek egy része (Járműjavító, papírgyár, Tiszavidéki Gőzfűrés) a felszabadulást követően hamar munkához fogott. Az ipari termelésnek azonban 1945. tavaszán számos akadálya volt. Mindenekelőtt a berendezéseikben keletkezett háborús károk. A polgármester 1945. május 17-i kimutatása szerint a városban 8 olyan gyár, ipartelep volt, amely működését nem tudta megkezdeni „üzemberendezés hiánya miatt”<sup>50</sup> Eszerint a kimutatás szerint a papírgyár anyagihiány miatt áll. Ez azt jelenti, hogy a korábban megkezdett munka akadott meg, hiszen az április 29-i képviselőtestületi közgyűlésen még arról beszéltek, hogy az üzemben az áramszolgáltatás mellett papírgyártás is folyik,<sup>51</sup> Nyersanyaghiányról tett említést az Északkeleti Fa- és Szénkereskedelmi Rt. telepe is június 29-án.<sup>52</sup>

1945. augusztus 8-i kimutatás szerint a 22 szolnoki gyárjellegű ipartelepből 6 szünetelteti működését.<sup>53</sup> Az év végén a háborús veszteségeket szenvedett ipartelepek két-harmada volt üzemben.<sup>54</sup>

Az újjáépítést szolgáló tervek már 1945. nyarán készen voltak több helyen. A papírgyár augusztusban tönkrement faraktárainak pótlására határozott el építkezést,<sup>55</sup> s ugyanebben az időben már malomépítési tervet is fogadott el a város vezetése.<sup>56</sup>

A kisipar működését az anyagihiány akadályozta. A város 799 kisiparosa – 1945. május 9-i jelentés szerint – „csak javítási munkálatokkal foglalkozik úgy, ha anyagot a munkáltató ad.”<sup>57</sup>

A kisiparosság munkája iránt leginkább az építésben volt igény, hiszen a háborús károk miatt igen sok volt a kőműves- és épületasztalos-munka. A munkát azonban akadályozta, hogy az építőanyag hiányzott. 1945. május 14-i megállapítás szerint „a szükséges anyagokból semmiféle anyag az újjáépítéshez és javításhoz nem áll rendelkezésre.”<sup>58</sup> A szükségletek nagyságát a következő felsorolás mutatja:<sup>59</sup> Az újjáépítéshez kellett volna, a május közepén közölt adatok szerint:

5 000 000 db cserép  
10 000 t mész  
3 500 t cement  
60 000 négyzetméter üveg  
7,5 t szeg  
25 000 köbméter épületfa

A szükséges építőanyag beszerzése igen nehéz volt. Bár a városban volt egy téglagyár, de az május közepén még nem működött.<sup>60</sup> Ekkortájt más üzemtől kaptak építőanyagot az igényekhez képest szűkösén. Május végén pl. a Martfűi Téglagyár Rt. telepéről utalt ki a főispán 200 000 db cserepet Szolnoknak.<sup>61</sup> Ilyen körülmények között sikernek számított, hogy a lakóházak javításán túl 1945-ben 16 épület újjáépítése megtörtént.<sup>62</sup>

#### *Közlekedést szolgáló újjáépítés*

A közlekedés megindítása alapvető fontosságú volt a város életében. Az élelmiszereknek és az ipari üzemek nyersanyagainak beszerzéséhez a szállítás létérdek volt. Így érthető, hogy nagy erőket fordítottak a közlekedési építkezésekre. A MÁV-dolgozók erőfeszítéseinek eredményeképpen már 1945. február 10-én újra megindulhatott az 1944. október 25-én megszakadt vasúti forgalom Szolnok és Budapest között.<sup>63</sup>

Igen fontos volt a hidroncsok kiemelése az árvízveszély elkerülése érdekében. A Tisza-hídnál 1945. augusztusában mintegy 200 munkás dolgozott, köztük 60-an a csepeli Weiss Manfréd gyárból. A Zagyva közúti hídjánál nem csak a roncskiemelés történt meg, hanem az újjáépítés is. Így számolt be erről a polgármester 1946. március 12-én „1945 folyamán a város lakosságának áldozatkészségéből és hatalmas erőfeszítéséből, minden külső segítség nélkül megépítettük a felrobbantott malomszögi Zagyva-hídat”.<sup>64</sup> Ehhez a munkához – 1946. június 14-i jelentés szerint – felhasználtak 65 köbméter fát, 50 kg szeget, 100 kg kapsot, összesen 530 000 000 adópengő értékben.<sup>65</sup>

A mezőgazdaság igen kelvezőtlen feltételekkel kezdte az 1945-ös évet. A dolgozók szorgalmas munkájának eredményeként mégis sikerült elérni, hogy a tavasz folyamán 11 516 kh. területen került földbe a tavaszi vetés.<sup>66</sup>

A mezőgazdaság legnagyobb eseménye 1945-ben a földosztás végrehajtása volt. A gazdasági és politikai téren egyaránt nagy jelentőségű átalakulás 1945 tavaszán zajlott le. Az eredményeit mutató dokumentumok azonban jórészt később datálódtak, mivel a műszaki munkálatok elhúzódtak. Mindez azonban nem változtatott azon, hogy az adatok lényegében az 1945. tavaszán kialakult eredményeket mutatják. A megyei földhivatal több, 1948 elején, a telekkönyvezés befejezése után keletkezett jelentése egybehangzóan 5145 kh.-ban jelöli meg a Szolnokon a földreform által érintett terület nagyságát.<sup>67</sup> Ebből az alispánnak az 1948. március 31-i törvényhatósági bizottsági közgyűlés számára adott jelentése szerint – egyéni kiosztásra 4902 kh. került 492 igénylőnek.<sup>68</sup>

A földreform során – mint a polgármester 1945. április 15-én megjegyezte – „a mezőgazdasági nincsteléneknek csak kb. fele részesült juttatásban.”<sup>69</sup> A földigénylő bizottság igénybevételei gyakorlatát jól jellemzi a visszamaradott birtokok nagysága. A polgármester 1946. december 23-án a 30 kh-s vagy annál nagyobb birtokokról tett jelentést.<sup>70</sup> Eszerint a város legnagyobb birtokainak száma kategóriánként a következő volt:

30–35 kh	22
35–40 kh	8
40–45 kh	2
45–50 kh	3
50–55 kh	5
55–60 kh	1
60–65 kh	1

### Szövetkezetek

A nehéz gazdasági körülmények hamar magukkal vonták az összefogás szándékát. 1945-ben számos szövetkezetet hoztak létre Szolnokon is. Az MNDSZ már február végén a közszükségleti cikkekre való ellátásra kezdett szövetkezet szervezésbe. Élelmiszer, fűszer, ruházati cikkek forgalmazására el is nyerte az ideiglenes iparjogosítványt.<sup>71</sup>

Közellátási célokat szolgált a Szolnoki Szakszervezeti Szövetkezeti Áruház, amely 1945. április 15-i alakulásakor abban jelölte meg célját, hogy „közös üzletkezelés mellett, illetve kölcsönösség alapján tagjait a közvetítő kereskedelem kizárásával lehetőleg első kézből minden közszükségleti cikkel olcsón ellássa”.<sup>72</sup> A Szolnok és körzete Szabázmesterek Árubeszerző, Termelő és Értékesítő Szövetkezete – 1945. augusztus 29-i kimutatás szerint – kötött-, szövöttáru és fonaláru nagykereskedelmre, szövet-, vászonstb. kereskedelemre szóló iparjogosítvánnyal rendelkezett.<sup>73</sup>

A Szolnoki Hitelszövetkezetről az 1947. szeptember 23-i felülvizsgálat azt állapította meg, hogy az – ügyvezetőjének tájékoztatása szerint – „a felszabadulás után már 1945. április végén újból megkezdte működését. . . kizárólag saját erejére támaszkodva.”<sup>74</sup>

1945. április 28-án a Hús- és Halásziparosok Szakszervezetének 12 tagja kimondta a Halászok Termelő és Értékesítő Szövetkezetének megalakítását, azzal, hogy a szövetkezet tagjai „minden esetben a közösség érdekeit szem előtt tartva a közellátás iránításával a legigazságosabban fogják árusítani az általuk kitermelt árut.”<sup>75</sup>

A közös termelőmunka kezdeményezésére mind a mezőgazdaságban, mind az iparban történt kezdeményezés. Egy 1945. május 14-én keltezett jegyzőkönyvben olvashat-

juk, hogy Szandapusztán „a gazdaság vezetősége elmenekült, a visszamaradt gazdasági alkalmazottak termelőszövetkezetet alakítottak a gazdaság tulajdonát képező szántó megművelésére.”<sup>76</sup>

Ipari téren a bőripar dolgozói a kezdeményezők. Az 1948/49 évre kiadott Szövetkezeti Kompassz szerint a Bőripari Munkások Beszerző, Termelő és Értékesítő Szövetkezete 1945. október 8-án alakult, egy 1945. június 8-i leltárban azonban már szerepel a Bőripari Munkások Termelő és Értékesítő Szövetkezetének cégszerű aláírása.<sup>77</sup> 1945. június 15-éről rendelkezésünkre áll egy lista, amely a Bőripari Munkások Szövetkezete 21 tagjának nevét tartalmazza.<sup>78</sup> 1945. október 29-én alakították meg a Faipari Termelő és Értékesítő Szövetkezetet, amelynek célja: „Közös üzletkezelés mellett, illetőleg a kölcsönösség alapján a szolnoki szakszervezeti asztalossegédek kollektív alapon való termelése és az elkészített munkák értékesítése.”<sup>79</sup>

\* \* \*

Szolnok gazdasági életének néhány vonását idéztük csupán fel. Mozaikokat a képből. Ez is érezteti azonban azokat a nehézségeket, amelyek között újra megindult az élet a háború által erősen sújtott városban. A teljes kép megrajzolásához további kutatásra van szükség.

POZSONYI PÁL  
és  
URBÁN LÁSZLÓ



JEGYZETEK

1. Összeállításunkat az egykorú dokumentumokra alapoztuk, elsősorban forrásközlő jelleggel készítettük el. Nem törekszünk tehát teljességre, mert az nagyobb tanulmányt igényelne. Eppen ezért a már publikált anyagokat többnyire mellőztük, s a korabeli sajtó híradásait is csak ott vettük igénybe, ahol adataink kiegészítését feltétlenül szükségesnek éreztük. A leírtakban túlnyomórészt a Szolnok megyei Levéltárban végzett kutatásaink eredményei tükröződnek, de bekerült az Új Magyar Központi Levéltár iratanyagából is néhány adat.
2. Szolnok megyei Levéltár (a továbbiakban SZML) Szolnok város iratai 1867/1947
3. Uo. 5390/1945  
Ugyanezt alapította meg a polgármester 1945. június 20-i jelentése is.  
Uo. 7182/1945
4. Uo. 526/1946
5. Uo. 1867/1947 és a „Dolgozó Szolnok” 1944—1947, 26
6. Tiszavidék 1945. október 11. 1
7. SZML Szolnok város iratai 13 093/1945 alapján
8. Uo. 2323/1947
9. Uo. 9750/1945
10. A mozdonyserelde, valamint az üzemosztály és esztergáműhely 50, a kocsijavító műhely és személykocsiosztály 40, a teherkocsiosztály 30%-os kárt szenvedett.  
Tiszavidék, 1945. június 19. 1
11. Szolnok és Törökszentmiklós környékén 1944 végén „a tengerik mindenütt száron vannak, a cukorrépa a földben”.  
Földreform, 1945 (tanulmány és dokumentumgyűjtemény). Bp. 1965, 112
12. Az egykorú sajtó szerint „az eső és a mezei állatok a kazlakban nagy károkat okoztak”.  
Tiszavidék, 1945. május 15. 10
13. 1945. december 15-én keltezett kimutatás alapján  
SZML Szolnok város iratai 18 391/1945
14. Az 1945. december 15-i kimutatásban az egyes állatfajokon belül is részletezik az adatokat, ettől itt eltekintünk.  
Uo.
15. Uo.
16. A felemelkedés útján (Dokumentumok...) Szolnok, 1971, 79
17. SZML Szolnok város iratai 9750/1945
18. Uo. 7182/1945  
A hidakat ért károkról a Tiszavidék 1945. augusztus 7-i száma is beszámolt.
19. SZML Szolnok város iratai 7182/1945
20. Uo. 495/1947
21. Uo. 1867/1947
22. Uo. 9750/1945  
Ezzel megegyező adatot közöl a Tiszavidék is 1945. augusztus 7.
23. SZML Szolnok város iratai 3673/1945
24. Uo. 696/1947
25. Uo. 526/1946
26. Szolnok megye 1944/45-ös eseményeiből (Szolnok 1969) 34
27. SZML Szolnok város iratai 526/1946
28. 1947. április 9-i adatok szerint a városból mintegy 40—41 000 ember menekült el a harcok elől.  
Uo. 1867/1947
29. Uo. 3736/1945  
Van olyan adatunk is, amely szerint az igénybevétel 1944. november 9-től 1945. október 1-ig tartott.  
Uo. 253/1945
30. Uo. 3737/1945 és 3789/1945
31. 11 858/1945
32. Uo. 1867/1947 és 5438/1945 alapján
33. A „Dolgozó Szolnok” 1944—1947 (Vadas Péter kiadása é. n.) 28—29
34. SZML Szolnok város iratai 526/1946
35. Népszava, 1945. május 15. 2
36. Tiszavidék, 1945. május 29, 3
37. SZML Szolnok város iratai 598/1945
38. Uo. 1635/1945
39. Uo.
40. Uo.
41. Uo.
42. Tiszavidék, 1945. október 21., 1
43. SZML Szolnok város iratai 3734/1945
44. Uo. 3267/1945
45. Uo. 598/1945
46. Uo. 524/1946
47. Egyedi iratok alapján összeállított táblázat  
Uo. 1031/1947 alapján
48. Uo. 3210/1945
49. Tiszavidék, 1945. szeptember 30., 1
50. SZML Szolnok város iratai 3673/1945
51. Uo. 3789/1945
52. Uo. 6583/1947
53. Uo.
54. 1946. január 26-i polgármesteri jelentés szerint.  
Uo. 590/1946
55. Uo. 10 988/1945
56. Erdekesége, hogy az 1945 májusában elkészített tervrajzon „Első Szolnoki Szövetkezeti Malom” néven jelölték meg.  
Uo. 9576/1946
57. Uo. 3673/1945
58. Uo.
59. Uo. alapján
60. Uo. 4617/1945
61. Uo. 5297/1945
62. Uo. 1867/1947
63. Uo.
64. Uo. 3672/1945
65. Uo. 495/1947
66. Uo. 3142/1945
67. Új Magyar Központi Levéltár (a továbbiakban UMKL), Országos Műszaki Hivatal, 1948, 90 117 és UMKL Országos Földhivatal, Megyei összesítő, Szolnok megye
68. UMKL Jász-Nagykun Szolnok vármegyei szövetkezeti felügyelőjének iratai 566/1948
69. SZML Szolnok város iratai 5029/1946
70. Uo. 20 324/1946
71. Uo. 1221/1945
72. Uo. 1783/1945
73. Uo. 10 415/1945
74. UMKL Jász-Nagykun Szolnok vármegyei szövetkezeti felügyelőjének iratai 354/1947
75. SZML Szolnok város iratai 3966/1945
76. Uo. 4716/1945  
A szandapusztai szövetkezetről a Tiszavidék is írt 1945. augusztus 7-én.
77. Szövetkezeti Kompassz az 1948/49. évre 280. o. és SZML Szolnok város iratai 8681/1945
78. SZML Szolnok város iratai 8219/1945
79. Uo. 7824/1945